

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความนำ

การออกแบบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยการออกแบบตกแต่งให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การวิจัยครั้งนี้มุ่งไปที่ประเด็นดังต่อไปนี้ (1) อิทธิพลของปัจจัยและประสิทธิผลของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย มีผลต่อคุณภาพชีวิต จากการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านพักอาศัย ให้สอดคล้องกับการจัดวางเครื่องเรือน การใช้สอย และความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ใช่หรือไม่ เพราะเหตุใด (2) ผลของงานวิจัยสามารถนำมาเป็นกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ นำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน ได้หรือไม่ ด้วยวิธีใด ซึ่งประเด็นคำถามวิจัยดังกล่าวนี้ ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษา ปัจจัยและประสิทธิผลของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ อิทธิพลของปัจจัยในที่นี่ประกอบด้วย ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านความเชื่อและทัศนคติ ปัจจัยทางพฤติกรรม และปัจจัยด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ในบทนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอ 5 ประเด็นคือ (1) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา (2) วัตถุประสงค์ของการวิจัย (3) ขอบเขตการศึกษา (4) นิยามศัพท์ (5) ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และ (6) โครงสร้างของการวิจัย

1.2 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันที่เล็กที่สุดและอยู่ใกล้ตัวบุคคลมากที่สุด จะทำหน้าที่กำหนดสถานภาพ บรรทัดฐาน และค่านิยมของบุคคล เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการปฏิบัติตนและปฏิกิริยาในการดำรงชีวิตให้กับบุคคล โดยกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันหลักและสถาบันสำคัญ ที่จะกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลและความเจริญก้าวหน้าของสังคม จะทำให้บุคคลในสังคมมีคุณภาพ ซึ่งสถาบันครอบครัวมีองค์ประกอบ 2 อย่าง ได้แก่ บ้านพักอาศัย และสมาชิกในครอบครัว โดยได้มีการจำแนกไว้ 3 ระดับ คือ 1. สมาชิกผู้สูงอายุ 2. สมาชิกอายุระดับกลาง และ 3. สมาชิกอายุเยาว์

ประเทศไทยมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โครงสร้างประชากรของไทย กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” และการที่อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุลดลงอย่างต่อเนื่อง ภาวะเช่นนี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้สูงอายุในอนาคตอันใกล้ โดยเฉพาะกับสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย เนื่องจากผู้สูงอายุมีเวลาอยู่กับบ้านมากขึ้น แต่ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน และยังเป็นการสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งยังไม่เอื้ออำนวยหรือเป็นการสร้างเพื่อเตรียมความพร้อมไว้สำหรับรองรับการอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจุบันกำลังเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนเพิ่มมาก

ขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบทั้งภาครัฐและเอกชนยังไม่มีแผนการจัดการกับที่อยู่อาศัยอย่างเป็นรูปธรรม และยังไม่มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ซึ่งเป็นอุปสรรคสำหรับการใช้ชีวิตประจำวันสำหรับผู้สูงอายุ สภาพแวดล้อมที่แออัดคับแคบ มีมลพิษทางกลิ่น และเสียงจากควันรถของสังคมเมือง แม้กระทั่งการเกิดอุบัติเหตุลื่นล้มเป็นประจำ อันเนื่องจากการจัดพื้นที่และเลือกใช้วัสดุที่ไม่เหมาะสม ที่ตั้งบ้านพักอาศัยไม่มีความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งหลักการปรับเปลี่ยนบ้านสำหรับผู้สูงอายุจะต้องคำนึงถึงสรีระ รวมถึงสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้สูงอายุและคนภายในครอบครัว

การศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดจากนักวิชาการ รวมถึงการเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากการสอบถามและสัมภาษณ์ ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่าปัญหา อุปสรรคและปัจจัยของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย เกิดจากทั้งตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งพอที่จะประมวลประเด็นปัญหาดังกล่าวได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) **ปัจจัยส่วนบุคคล** โดยพบว่าผู้สูงอายุช่วงอายุ 60 - 65 ปี มีมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง นับถือศาสนาพุทธ มีการศึกษาสูงขึ้น มีรายได้จากการเกษียณอายุ อาศัยอยู่กับครอบครัว และยึดติดกับเขตทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัย ปัจจัยต่างๆ นี้ทำให้ผู้สูงอายุมีความต้องการที่แตกต่างกันด้วยเพื่อให้เหมาะสมกับบุคลิกภาพของตัวเอง

(2) **ปัจจัยด้านความเชื่อและทัศนคติ** ในเรื่องคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ส่งผลถึงปัญหาทางด้านร่างกายและจิตใจ อีกทั้งความเชื่อเกี่ยวกับศาสตร์ฮวงจุ้ย ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกบ้านที่พักอาศัยอยู่เสมอๆ

(3) **ปัจจัยทางพฤติกรรม** ประกอบด้วยพฤติกรรมภายใน อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เจ็บป่วย และพฤติกรรมภายนอก ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากความเสื่อมถอยของร่างกาย อีกทั้งความสามารถในการปฏิบัติงาน ปัญหาดังกล่าวมีผลต่อการจัดวางพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับพฤติกรรมของผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง

(4) **ปัจจัยด้านการออกแบบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ** โดยคำนึงถึง ราคา รูปแบบและสภาพแวดล้อมรอบๆ บริเวณบ้าน สิ่งอำนวยความสะดวกสบายภายในบ้าน และองค์ประกอบอื่นๆ ที่เหมาะสม เช่น ความสูง และสัดส่วนของเฟอร์นิเจอร์ ประตู หน้าต่าง ระดับพื้น การติดตั้งราวจับ แสงสว่าง การทำความสะอาด ระบบรักษาความปลอดภัยที่ดี ตลอดจนการเลือกใช้สีและวัสดุ จากปัจจัยดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยตรงทั้งสุขภาพทางร่างกายและจิตใจ ที่จะทำให้ผู้สูงอายุอยู่ดีมีสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จากบทปัจจัยข้างต้น มีผลต่อการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัยเป็นอย่างมาก หากมีการศึกษาหาเส้นความสัมพันธ์ของแต่ละตัวแปรอย่างมีนัยสำคัญแล้ว จะสามารถนำไปใช้เป็นแนว

ทางการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเชื่อว่าปัจจัยดังกล่าวข้างต้นมีต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ดังนั้นเพื่อการเป็นสร้างคุณภาพแห่งชีวิตที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุให้ใช้ชีวิตในบ้านปลายอย่างสะดวกสบาย มีความสุขได้อย่างยาวนาน และสร้างความเชื่อมั่นทางกายและทางใจ นอกจากนี้ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ยังสามารถนำไปพัฒนา ปรับปรุง เพื่อใช้ในการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย หรืออาคารสาธารณะต่างๆ ที่เอื้อต่อการใช้งานที่มีประโยชน์ใช้สอย สอดคล้องและตอบสนองการใช้พื้นที่ภายในอาคารอย่างมีประสิทธิภาพให้แก่ผู้สูงอายุ และสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนประชาชนทั่วไปให้ได้ทำกิจกรรมร่วมกันภายในบ้านและบริเวณที่อยู่อาศัยได้อย่างมีความสุข

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของปัจจัยและประสิทธิผลของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ” มุ่งเน้นการศึกษาใน 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 อิทธิพลของปัจจัยต่อการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านพักอาศัยและสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ

2.2 ประสิทธิผลของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัยเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุ เพื่อเป็นต้นแบบ (Prototype) ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน (Interior architecture) เป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของศึกษาไว้ 2 ประเด็น ดังนี้

1.4.1 บ้านและที่อยู่อาศัย: ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

1.4.2 ประชากรเป้าหมาย: ผู้สูงอายุที่มีอายุ 60-65 ปีขึ้นไป ในครอบครัวที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรร หรือบ้านที่ปลูกแล้ว การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการสัมภาษณ์และให้ตอบแบบสอบถามจำนวน 200 ราย ส่วนการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้สูงอายุในครอบครัวที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านจัดสรรหรือบ้านที่ปลูกแล้วจำนวน 10 ราย เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ จากอิทธิพลของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย

1.5 นิยามศัพท์

ที่อยู่อาศัย หมายถึง อาคารบ้านเรือน รวมถึงตึก โรง และแพ ที่มนุษย์จัดสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยทั้งกลางวันและกลางคืน ภายในที่อยู่อาศัยประกอบด้วยสิ่งต่างๆ ที่ต้องการมีทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย อุปกรณ์และสิ่งที่ใช้สอยที่จำเป็นตามความต้องการทางด้านร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ที่ดีงามทั้งส่วนตัวและครอบครัวของผู้พักอาศัย (พิไท ตาทอง, 2546) ในขณะที่สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2547) ได้ให้นิยามที่อยู่อาศัย หมายถึง สถานที่ที่สมาชิกในครัวเรือนใช้เป็นที่อยู่อาศัย โดยไม่คำนึงถึงลักษณะการจัดแต่ง หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่อยู่อาศัยอาจจะเป็นห้องห้องเดียว บ้านหนึ่งหลัง บ้านสองหลังหรือมากกว่า ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของครัวเรือนขนาดใหญ่ ตึกแถว ห้องแถว ห้องชุด เรือ แพ เป็นต้น

ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป แต่ความชราหรือขบวนการความแก่ (aging process) เป็นขบวนการที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเซลล์ต่างๆ ในร่างกายเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์ จนเติบโตเป็นทารกและเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ในช่วงเวลาเหล่านี้ เซลล์จะเปลี่ยนแปลงในทางเสริมสร้าง ทำให้เจริญเติบโต เมื่อพ้นวัยผู้ใหญ่แล้ว จะมีผลการสลายของเซลล์มากกว่าสร้าง ทำให้สมรรถภาพการทำงานของอวัยวะต่างๆ ลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะแตกต่างกันในแต่ละบุคคล (วลัย อินทรมพรรษ์, 2537)

คุณภาพชีวิต หมายถึง การรับรู้ ความพึงพอใจ และสถานะของบุคคลในการดำรงชีวิตในสังคม โดยจะสัมพันธ์กับเป้าหมาย และความคาดหวังของตนเอง ภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม มาตรฐานของสังคม และสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สวัสดิการ และบริการในด้านต่างๆ ตลอดจนลักษณะทางการเมืองการปกครองในสังคมที่อาศัยอยู่ และสามารถประเมินคุณภาพชีวิตในด้านวัตถุวิสัยและด้านจิตวิสัย (The WHOQOL group, 1994 อ้างถึงใน วรรณภา กุมารจันทร์, 2543) สอดคล้องกับ ศรีเมือง พลัณฑุทธิ์ (2552) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตหมายถึง ความพึงพอใจ ความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตดี มีอาหารการกินดี มีสิ่งของหรือเงินใช้ตามความจำเป็น อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสุข

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

จากประเด็นในการศึกษานี้ ก่อให้เกิดคุณูปภาพแห่งชีวิตที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุทำให้มีความสุข ความมั่นคงในชีวิตและครอบครัว อันจะเป็นพื้นฐานที่ดีของสังคมไทยต่อไป

1.6.1 ผลงานวิจัยที่เป็นต้นแบบ (prototype) ในงานสถาปัตยกรรมภายใน (interior architecture) สามารถนำไปเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับสถาบัน การศึกษาที่มีการเรียนการสอน และการทำวิจัยในหลักสูตรวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ได้

1.6.2 การออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน ตามพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมกายภาพได้เหมาะสมกับผู้สูงอายุในครอบครัวคนไทย ทำให้เกิดคุณภาพแห่งชีวิตที่มีผลต่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจในอนาคตของประเทศอย่างยั่งยืน

1.6.3 ได้ทราบความจำเป็นขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมองภาพรวมของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและพฤติกรรม ที่มีความสัมพันธ์กันในครอบครัวและการยอมรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ให้เป็นไปอย่างกลมกลืนในความเป็นจริงของวิถีชีวิตสังคมปัจจุบัน

1.7 โครงสร้างของการวิจัย

ในบทที่ 1 ผู้วิจัยได้นำเสนอในส่วนความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอบเขตของการศึกษา ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ โดยในบทที่ 2 ผู้วิจัยจะได้ทำการทบทวนวรรณกรรมทั้งผลงานวิจัย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัยเพื่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ บทที่ 3 เสนอระเบียบวิธีการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ บทที่ 4 นำปัจจัยของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในที่อยู่อาศัย ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ บทที่ 5 ประสิทธิภาพของการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในบ้านพักอาศัยของผู้สูงอายุ เพื่อนำผลของงานวิจัยมาเป็นกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบสถาปัตยกรรมภายใน และบทที่ 6 สรุปข้อค้นพบ อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่อไป